

Rejent * rok 15 * nr 5(169)
maj 2005 r.

Glosa

do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 2003 r. IV CKN 378/01

Przed powstaniem szkody nie może rozpocząć się bieg określonego w art. 442 § 1 zd. 2 k.c. terminu przedawnienia roszczenia o jej naprawienie.

W sprawie IV CKN 378/01¹, Sąd Najwyższy rozważał zasadność roszczenia powódki Stefanii B., dochodzonego od pozwanego Skarbu Państwa – Kuratora Oświaty w Gdańsku. Powódka wniosła w niniejszym postępowaniu o zapłatę kwoty 80 000 zł wraz z odsetkami tytułem zadośćuczynienia za szkodę powstałą w okresie ostatnich trzech lat, będącą następstwem podania jej w 1964 r. przeterminowanej szczepionki w ramach obowiązkowych szczepień ochronnych.

Istota problemu rozważanego przez Sąd Najwyższy sprowadzała się przede wszystkim do oceny, czy roszczenie powódki o zapłatę kwoty pieniężnej tytułem zadośćuczynienia uległo przedawnieniu z uwagi na upływ kilkudziesięciu lat od zdarzenia wyrządzającego szkodę, a jeżeli nie, to jaka jest prawidłowa wykładnia art. 442 § 1 zd. 2 k.c.

W okolicznościach sprawy bezspornym bowiem było, że szkoda doznana przez powódkę powstała w znacznej odległości czasowej od przyjęcia szczepionki. Z kolei zapis art. 442 § 1 k.c. stanowi, że roszczenia

¹ OSP 2004, nr 4, poz. 55.

o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym przedawniają się w ciągu 3 lat od dnia, gdy poszkodowany dowiedział się o szkodzie i osobie zobowiązanej do jej naprawienia, w każdym razie z upływem 10 lat od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wyrządzające szkodę. Jednoznaczność wykładni przepisu art. 442 § 1 zd. 2 k.c. była szeroko podkreślana w literaturze przedmiotu².

Dokonując analizy przedmiotowego stanu faktycznego, Sąd Najwyższy doszedł do wniosków jakże odmiennych od długotrwałego trendu w orzecznictwie³. Stwierdził, że bieg terminu przedawnienia określonego w art. 442 § 1 zd. 2 k.c. nie może się rozpocząć przed powstaniem szkody.

Głosowane orzeczenie należy uznać za bardzo trafne, idące z duchem czasu i wyrażające potrzebę szerszej ochrony prawnej człowieka przed daleko idącymi skutkami tzw. szkód przyszłych dalszych.

Skoro bowiem szkoda przyszła jest to szkoda powstająca w terminie późniejszym niż zdarzenie wyrządzające szkodę⁴, szkoda przyszła dalsza będzie to każda szkoda przyszła powstająca w znacznej odległości czasowej od tego zdarzenia. Na poczet niniejszej glosy można by przyjąć, że szkody przyszłe dalsze będą to te wszystkie szkody, które powstały po upływie 10 lat i więcej od zdarzenia je wyrządzającego.

Przy takim założeniu widocznym jest, że literalna wykładnia art. 442 § 1 zd. 2 k.c., a także wykładnia wiodąca od długiego czasu w orzecznictwie, pozostawiała osoby, które doznały szkód przyszłych dalszych, bez zapewnionej opieki ze strony systemu prawnego. Zgodnie bowiem z art. 117 § 2 k.c., dłużnik może poprzez podniesiony zarzut przedawnienia

² Zob. m.in. W. C z a c h ó r s k i, [w:] *System prawa cywilnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. III, cz. 1, red. Z. Radwański, Wrocław i in. 1981, s. 698; A. S z p u n a r, *Wynagrodzenie szkody wynikłej wskutek śmierci osoby bliskiej*, Warszawa 2000, s. 195-196; M. S a f j a n, [w:] *Kodeks cywilny, Komentarz*, t. 1, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 1997, s. 882; G. B i e n i e k, [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego*. Księga trzecia. *Zobowiązania*, t. 1, Warszawa 1996, s. 346-347

³ Zob. m.in. orzeczenie SN z dnia 17.04.1963 r. III CO 38/62, OSNCP 1965, nr 2, poz. 21; orzeczenie SN z dnia 17.02.1982 r. III PZP 3/81, OSNCP 1983, nr 1, poz. 8; uzasadnienie wyroku SN z dnia 12.02.1991 r. III CRN 500/90, OSNCP 1922, nr 7-8, poz. 137; uchwała SN z dnia 21.05.1981 r. III CZP 57/80, OSNC 1982, nr 1, poz. 1; orzeczenie SN z dnia 22.06.1977 r. III PR 64/77; uchwała z dnia 25.09.1992 r. III CZP 118/92, Wokanda 1992, nr 12, s. 5.

⁴ Zob. orzeczenie SN z dnia 17.06.1963 r. III PO 6/62, OSNCP 1964, nr 5, poz. 87.

skutecznie uchylić się od uczynienia zadość roszczeniu odszkodowawczemu osoby poszkodowanej.

Uznając za niezmiernie ważny i trafny pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w przedmiotowej kwestii, poniżej przytoczone zostaną główne argumenty przemawiające za słusznością przyjęcia takiej, a nie innej tezy.

Pierwszy argument odwołuje się do zasad prawa cywilnego. W prawie polskim, w art. 361 § 2 k.c., została wyrażona zasada pełnego odszkodowania za doznaną szkodę, odszkodowanie pełni przede wszystkim funkcje kompensacyjną⁵. Wynagradzanie szkód jest powszechnie oczekiwane i w odczuciu społecznym niezbędne. Koniecznym jest, aby obowiązujący porządek prawny zapewnił i umożliwił skuteczną i realną możliwość dochodzenia roszczeń odszkodowawczych, zwłaszcza roszczeń wynikających ze szkód na osobie.

Omwianą tezę uzasadnia także zasada ochrony osoby fizycznej, polegającą na przyznaniu każdemu człowiekowi zdolności prawnej i zapewniająca gwarancję swobodnego korzystania przez niego z dóbr osobistych. Zasada ta realizowana jest przez prawa podmiotowe, według których podstawą korzystania przez osoby fizyczne z różnorodnych dóbr są przysługujące im prawa o ustawowo zagwarantowanej treści⁶.

Skoro bowiem podstawową zasadą prawa cywilnego jest zasada ochrony osoby fizycznej, która może swobodnie korzystać z dóbr osobistych, w tym też z dobra, jakim jest zdrowie, to musi mieć ona realną możliwość dochodzenia roszczeń odszkodowawczych za naruszenie tych dóbr.

Analizując więc wyżej wskazane podstawowe zasady, wynikające zarówno z istoty prawa cywilnego, jak i z istoty odpowiedzialności odszkodowawczej, widać wyraźnie, że w przypadku szkód przyszłych dalszych jedynie wykładnia art. 442 § 1 zd. 2 k.c., zawarta w głosowanym orzeczeniu, stanowi ich pełną realizację i sprzyja zachowaniu idei państwa prawa.

Drugi argument odwołuje się do zasad ustanawiania terminów przedawnienia w kodeksie cywilnym. W literaturze dostrzegano wiele celów in-

⁵ Zob. m.in. W. Warkalło, *Odpowiedzialność odszkodowawcza, Funkcje, Rodzaje, Granice*, Warszawa 1962, s. 89-90.

⁶ A. Wolter, [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne, Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 32-33.

stytucji przedawnienia, a jej byt uzasadniano wieloma twierdzeniami⁷. Podstawowym celem instytucji przedawnienia, akcentowanym w literaturze, jest wpływ na wierzyciela, aby swoje roszczenie dochodził w takim czasie, by dłużnik nie miał trudności dowodowych w wykazaniu ewentualnego zaspokojenia roszczenia lub jego wygaśnięcia. Zadaniem instytucji przedawnienia jest więc likwidowanie dezaktualizujących się przez upływ czasu obowiązków cywilnoprawnych podmiotu prawa⁸. Jak akcentuje Z. Radwański, funkcja społeczna przedmiotowej instytucji polega na likwidowaniu kolizji między treścią stosunków prawnych a utrzymującymi się przez dłuższy czas stosunkami faktycznymi, a także na wyjaśnianiu nieklarownych sytuacji prawnych⁹.

W świetle powyższych głównych celów przyświecających zasadom ustanawiania terminów przedawnienia, widocznym jest, że nie były one prawidłowo realizowane, skoro przedawniłoby się roszczenie wcześniej, niż powstałaby szkoda. Nie byłoby bowiem mowy w takim przypadku ani o zwłocę w występowaniu z roszczeniem, ani z zaniedbywaniem obowiązku korzystania ze swoich uprawnień przez wierzyciela. Skoro roszczenie powstaje nie wcześniej niż szkoda, a mamy do czynienia ze szkodą przyszłą, nie możemy tu mówić o jakimkolwiek dopingowaniu wierzyciela, albowiem nie ma on możliwości występować z roszczeniem, które mu jeszcze nie przysługuje.

Kolejny argument odwołuje się do przedmiotu instytucji przedawnienia. Przedawnieniu, zgodnie z art. 117 k.c., ulegają tylko roszczenia, i to w dodatku roszczenia o charakterze majątkowym. Roszczenie to jedna z postaci prawa podmiotowego. Jest to uprawnienie polegające na tym, że jakaś indywidualnie oznaczona osoba ma obowiązek wykonać świadczenie na rzecz uprawnionego, a więc uprawniony może żądać, aby zachowała się ona w ściśle określony sposób¹⁰.

W doktrynie sygnalizowane było i podkreślane, m.in. też przez M. Nesterowicza, glosatora przedmiotowego orzeczenia, że nie można mówić

⁷ Zob. B. Kordasiewicz, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. II, pod red. Z. Radwańskiego, Warszawa 2002, s. 539-540.

⁸ H. Brzezińska, *Glosa do wyroku SN z dnia 3.04.1976 r. III PR 160/76*, OSPiKA 1977, nr 6, s. 253.

⁹ Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2002, s. 309.

¹⁰ Tamże, s. 91.

o przedawnieniu roszczenia, w przypadku gdy owo roszczenie jeszcze nie powstało¹¹. Osoba poszkodowana nie ma roszczenia dopóki nie dozna szkody¹². Odrębne stanowisko przyjmowane w dotychczasowej linii orzecznictwa przeczyło tym zasadom prawa cywilnego i skonstruowane było na swoistej sprzeczności. Co bowiem się przedawnia, jeżeli szkoda i roszczenie o jej naprawienie jeszcze nie powstały?

Kolejnym argument odwołuje się do ochrony poszkodowanych, którzy doznali szczególnego rodzaju szkód. Istnieje bowiem pewna kategoria szkód, które zostały w sposób szczególnie uregulowane. Osoby poszkodowane na skutek takich szkód mogą korzystać ze specjalnej ochrony, odrębnej od ogólnych zasad. Takimi szkodami są przede wszystkim szkody jądrowe. Dochodzenie z nich roszczeń zostało uregulowane w ustawie z dnia 29.11.2000 r. – Prawo atomowe. Istotnym jest, że zgodnie z art. 105 pkt 1 ustawy roszczenia z tytułu szkód jądrowych na osobie nie przedawniają się.

Zastanović się można nad tym, co powodowało wyszczególnienie pewnej kategorii szkód na osobie jako szkód, które się nie przedawniają. Zapewne była to specyfika czynników powodujących tego typu szkody, jak i samej szkody. W świetle nauki, szkody wyrządzone na skutek reakcji jądrowych mogą powstawać w znacznej odległości czasowej od teźże reakcji i nie wszystkie da się przewidzieć. Owa długotrwałość następstw oraz ich nieprzewidywalność była, w mojej ocenie, czynnikiem decydującym o takiej, a nie innej regulacji przedawnienia roszczeń ze szkód jądrowych na sobie.

Powyższe argumenty można przełożyć także na rozważaną kwestię przedawnienia roszczeń ze szkód przyszłych dalszych. Ze względu na specyfikę tychże szkód, powstających w znacznej odległości czasowej od zdarzenia je wyrządzającego, których często nie można przewidzieć, zasady liczenia biegu terminu przedawnienia powinny być także szczególne. W tym aspekcie nowatorska teza Sądu Najwyższego zasługuje na pełną aprobatę.

¹¹ M. Nesterowicz, *Glosa do wyroku SN z dnia 21.05.2003 r. IV CKN 378/01*, OSP 2004, nr 4 s. 237.

¹² Zob. m.in. M. Niedościał, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 21.06.2000 r. sygn. akt I Aca 208/00*, Palestra 2001, nr 1-2, s. 73; Z. Policzkiwicz-Zawadzka, *Powstanie szkody a bieg 10-letniego terminu przedawnienia z art. 442 k.c.*, NP 1966, nr 7/8, s. 932.

Na koniec nie można pominąć argumentu odwołującego się do dłuższych terminów przedawnienia, obowiązujących w ustawodawstwach obcych. Powyższe zostanie omówione na przykładzie BGB.

Między innymi w prawie niemieckim po reformie prawa cywilnego, która weszła w życie z dniem 01.01.2002 r., zmienione zostały zasady liczenia biegu terminów przedawnienia roszczeń odszkodowawczych. Charakterystyczny jest zapis art. 199 § 2 BGB, który wskazuje, że roszczenia odszkodowawcze, związane z naprawieniem szkody na życiu, zdrowiu, ciele i wolności przedawniają się co do zasady po 30 latach od popełnienia czynu niedozwolonego albo zaniechania obowiązku lub od zdarzenia wyrządzającego szkodę, jeżeli poszkodowany nie miał wiedzy o roszczeniu i sprawcy szkody, i nie dopuścił się rażącego niedbalstwa z powodu niewiedzy¹³. Ustawodawca niemiecki podaje pewną kategorię szkód, z których wynikające roszczenia nie mogą ulegać za szybko przedawnieniu ze względu na wagę dóbr, jakie naruszają.

Także w tym aspekcie widocznym jest, że termin 10-letni liczony od zdarzenia wyrządzającego szkodę, przewidziany w polskim kodeksie cywilnym, jest za krótki i nie daje należytej ochrony osobom poszkodowanym.

Powyżej przedstawione istotne argumenty nadają orzeczeniu SN z dnia 21.05.2003 r. dodatkowych walorów prawnych. Widocznym bowiem jest, że nowa interpretacja art. 442 § 1 zd. 2 k.c. pozostaje w zgodzie z zasadami prawa i istotą instytucji przedawnienia.

Dodatkowo warto zauważyć, że nowo przyjęte zasady wykładni instytucji przedawnienia roszczeń z czynów niedozwolonych mogą znaleźć istotne zastosowanie przy interpretacji art. 449⁸ k.c. Przepis ten określa zasady przedawnienia roszczeń ze szkód wyrządzonych przez produkt niebezpieczny. Zdarzeniem prawnym, od którego liczony w świetle tego przepisu jest bieg terminu przedawnienia, jest wprowadzenie produktu do obrotu. Zauważyć należy, że szereg szkód przyszłych, związanych z wpro-

¹³ Zob. min. H-P Mansel, Ch. Budzikiewicz, *Das neue Verjährungsrecht*, Bonn 2002, s.61; D. Olsen, R. Wank, *Die Schuldrechtsreform. Eine Einführung*, Köln-Berlin-Bonn-München 2002, s. 137-140; P. Hubner, *Schuldrechtsmodernisierung*, München 2002, s. 269-275; H. Heman, H. Sutschet, *Modernisiertes Schuldrecht*, München 2002, s. 294-298; M. Bartsch, *Becksche Synopse zum neuen Schuldrecht*, München 2002, s. 90-92.

wadzeniem do obrotu różnego rodzaju produktów, powstaje w znacznym odstępie czasowym.

W literaturze zastanawiano się nad zagadnieniem podjętym w glosowanym orzeczeniu w kontekście art. 449⁸ k.c.¹⁴ Z uwagi na zbieżność zagadnień należałoby uznać, że bieg terminu przedawniania w przypadku szkód związanych z produktem niebezpiecznym także nie może zacząć się wcześniej niż powstanie szkoda. Za taką tezę przemawiałyby argumenty przytoczone w niniejszej glosie.

Reasumując, należałoby jeszcze zwrócić uwagę na literalne brzmienie art. 442 § 1 zd. 2 k.c., które samo w sobie przeczy tezie przyjętej przez Sąd Najwyższy. Problem ten zauważył M. Nesterowicz w glosie do przedmiotowego orzeczenia, zastanawiając się, jak daleko sięga kompetencja SN¹⁵. Art. 442 § 1 zd. 2 k.c. jasno bowiem określa początek biegu 10-letniego terminu przedawnienia jako moment dokonania zdarzenia wyrządzającego szkodę. W tym aspekcie zrozumiała jest dotychczasowa linia orzecznictwa i pogląd utrwalony w literaturze, w zakresie ustalania początku biegu przedmiotowego terminu.

W mojej opinii, jedyną drogą, aby ukrócić chwiejność orzecznictwa i niepewność interpretacji art. 442 § 1 zd. 2 k.c., jest konieczna literalna zmiana brzmienia tego przepisu. Bez niej problem wykładni art. 442 § 1 zd. 2 k.c. będzie powracać. Pozostawienie art. 442 § 1 zd. 2 k.c. w takim, a nie innym brzmieniu stanowić będzie źródło niejasności, gdyż istnieje bezspornie sprzeczność między wykładnią literalną tego przepisu a istotą przedawnienia i podstawowymi zasadami prawa cywilnego. Nowe brzmienie art. 442 § 1 zd. 2 k.c. musi jasno i wyraźnie precyzować, że bieg 10-letniego terminu przedawnienia roszczeń z czynów niedozwolonych rozpoczyna się z dniem powstania szkody.

Małgorzata Balwicka-Szczyrba

¹⁴ Zob. m.in.: Cz. Ż u ł a w s k a, [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego*. Księga trzecia. *Zobowiązania*, pod red. G. Bienka, t. 1, Warszawa 2003, s. 621; E. Ł ę t o w s k a, *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2002, s. 144; M. J a g i e l s k a, *Cywilnoprawne aspekty „chicken-gate” – czyli odpowiedzialność za plody rolne i hodowlane*, Rejent 1999, nr 9, s. 141-144; B. G n e ł a, *Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (tzw. odpowiedzialność za produkt)*, Kraków 2000, s. 202-203.

¹⁵ M. N e s t e r o w i c z, *Glosa do wyroku SN z dnia 21.05.2003 r. IV CKN 378/01*, OSP 2004, nr 4, s. 237.